

Александра Яскульска, PhD
Варшавський університет

Викладання у міжкультурному середовищі: що робити і чого уникати

Почнімо із запитання: чи відрізняється навчальний процес у міжкультурному середовищі від «звичайного» навчального процесу? Тут постає наступне питання: що таке «звичайний» навчальний процес? Для частини із Вас звичайний навчальний клас може бути багатокультурним, для декого ж це буде клас, який складається лише з учнів однієї країни, зазвичай країни, з якої ви родом.

Мій досвід викладача та міжкультурного тренера показав, що відповідь на перше питання проста: ці два процеси більш подібні, ніж нам здається. Чому? Тому що люди з однієї країни тієї ж національності, як правило, ведуть себе по-різному. Це може бути не настільки вираженим, як у багатонаціональній групі, але все одно будуть певні відмінності у поведінці.

Саме тому «Викладання у міжкультурному середовищі: що робити і чого уникати» - це короткий посібник не лише для тих, хто навчає студентів з різних країн, але й для тих, хто проводить заняття в менш культурно різноманітних групах.

Я поділила цей короткий посібник на п'ять частин: I. Що таке культура?; II. Міжкультурна компетенція; III. Комунікація; IV. Міжкультурні заходи; V. Додаткова література. Тут ви також знайдете приклади індивідуальних та групових завдань. Я заохочую Вас використовувати їх у вашій повсякденній роботі зі студентами. Посібник містить також посилання на додаткові матеріали. Приємного користування ☺

Частина I. Що таке культура?

Цей короткий посібник має на меті допомогти розвинути компетенції, пов'язані з проведенням занять у міжкультурному середовищі. Для набуття цієї компетенції важливо розвивати міжкультурні компетенції, підвищувати міжкультурну обізнаність шляхом збільшення самосвідомості щодо індивідуальних культурних вподобань, і, що не менш важливо, удосконалювати комунікативні навички.

Перше, що нам слід зробити, це визначити надзвичайно важливий термін для цього посібника. Цей термін, я впевнена, Ви вже знаєте — це **культура**. Культура має безліч визначень і ми могли б витратити багато часу, намагаючись згадати їх усі.

Індивідуальні завдання

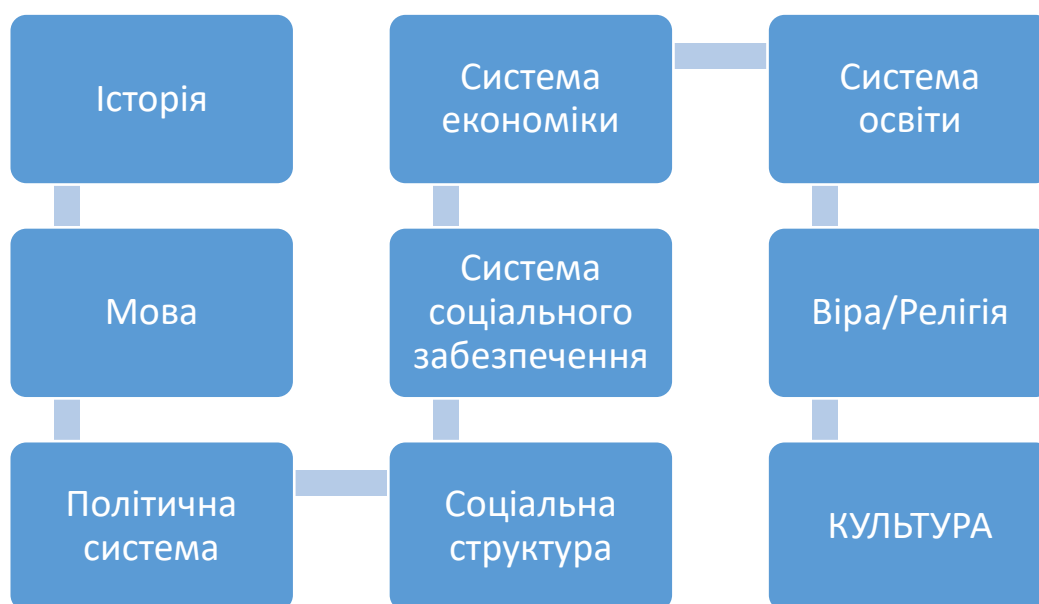
Напишіть своє визначення культури. Ви можете написати більше одного. Ви також можете запитати своїх колег/друзів/членів родини про їхнє визначення культури. Чи схожі вони чи різні? Яка причина цього?

Я хотіла б поділитися двома своїми улюбленими визначеннями культури:

- [Гірт Хофстеде](#) визначає культуру як «програмування людського розуму, за допомогою якого одна група людей відрізняється від іншої»
- [Пеллегріно Ріккарді](#) говорить, що культура — це «прийнята і знайома поведінка». Він також зазначає, що «культура — це те, як ми робимо певні речі в даному місці».

Я впевнена, що Ви погодитесь з твердженням, що культура вона як... [айсберг](#) або цибуля. Культура має не лише видимі, але й приховані аспекти. Ті, які ми не бачимо, можна тільки уявляти, інтуїтивно відчувати і здогадуватися про них. Потрібен час, щоб зазирнути «під воду» або розкрити «внутрішні верстви».

Чому так? Чому культури відрізняються одна від одної? Існує кілька факторів, які впливають на це. Нижче ви знайдете деякі з них.

Ми всі маємо певні базові переконання, такі як «довіра», «правда» або «етос роботи». Кожна з цих ідей формує норми та цінності, в які ми віримо, а також впливає на нашу поведінку. Наведені фактори визначають основні уявлення, норми та цінності і, в кінцевому підсумку, впливають на нашу поведінку.

Групове завдання

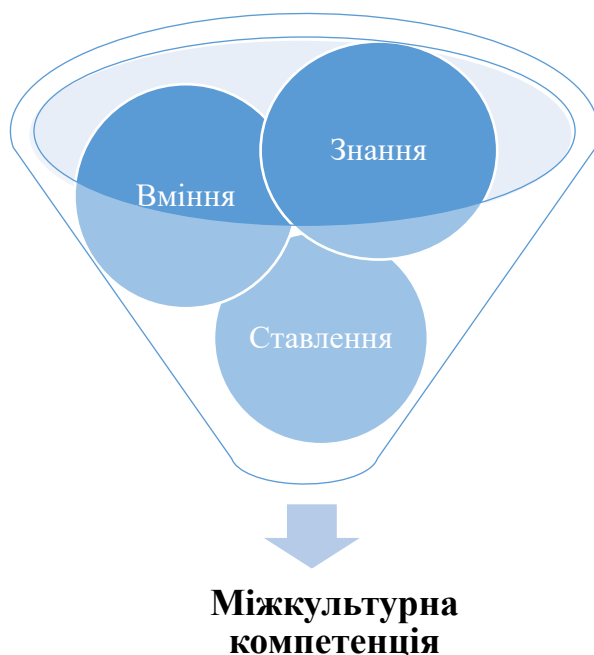
Ви можете використовувати наведену ілюстрацію як навчальну активність у класі. Попросіть студентів поділитися на групи по 3-5 осіб, залежно від розміру класу. Групова робота може тривати 5-10 хвилин. Запропонуйте їм написати, чому культури відрізняються одна від одної. Після цього проведіть координоване обговорення.

Далі можна запросити студентів на другий раунд групової роботи, де вони занотують свої основні тези. Спочатку нехай працюють індивідуально, а потім обговорюють у групах. Завершіть усе це координованою дискусією.

Частина II. Міжкультурна компетенція

Міжкультурна компетенція — це здатність виявляти культурні фактори та управляти ними. Зважаючи на специфіку академічної роботи в сучасних умовах, розвиток цієї компетенції є важливою складовою розвитку кар'єрних навичок для більшості з нас. Це стосується не лише роботи зі студентами, але й з колегами. Нас активно заохочують брати участь у міжнародних проєктах, публікаціях та навчальних програмах.

Важливо не обмежувати визначення міжкультурних компетенцій лише **знанням** про конкретні культури, розумінням глобальних питань і тенденцій та культурною самосвідомістю. Необхідно також враховувати **навички** та **ставлення**. Почнемо з навичок: слухання, спостереження, оцінювання, терплячість і наполегливість. Слід додати ще одну навичку — сприйняття світу. Щодо ставлення, це: повага (шанування інших культур), відкритість (утримання від осуду), цікавість (сприйняття відмінностей як можливості здобуття нових знань) і готовність до нового (толерантність до невизначеності). Більше інформації на цю тему можна знайти у працях Дарли К. Діардорфф [Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization](#) [укр. *Виявлення та оцінка міжкультурної компетентності як студентського результату інтернаціоналізації*].

Щойно Ви усвідомите, що міжкультурна компетенція виходить поза межі мови та знань про інші культури, настане час пояснити це своїм студентам. Так, я пам'ятаю, що цей міні-посібник не про те, як вести заняття з міжкультурної компетенції, а про навчальний процес у міжкультурному середовищі. Все ж, як тільки Ви пересвідчитесь самі та переконаєте своїх студентів у важливості міжкультурних компетенцій, Ваш досвід викладання стане значно приємнішим.

З метою вдосконалення міжкультурних компетенцій заохочую Вас використовувати [Модель розвитку міжкультурної чутливості \(DMIS\)](#). Що таке DMIS? Це концептуальна модель, розроблена Мілтоном Дж. Беннеттом, для пояснення того, як люди відчувають культурні відмінності та взаємодіють з ними.

Для опису двох протилежних спектрів Беннетт запропонував два терміни — **етноцентризм** і **етнорелятивізм**. Розвиваючи міжкультурні компетенції, Ви змінюєте підхід від уникання відмінностей (етноцентризм) до їх активного дослідження (етнорелятивізм). На стадії етноцентризму Ви вважаєте свої переконання та цінності природними, правильними та беззаперечними. Ваш спосіб життя — найкращий спосіб жити. З етнорелятивним поглядом на світ Ви можете бачити його по-іншому. Ви визнаєте, що Ваші культурні переконання, цінності та спосіб життя — це лише один із багатьох можливих і прийнятних способів жити.

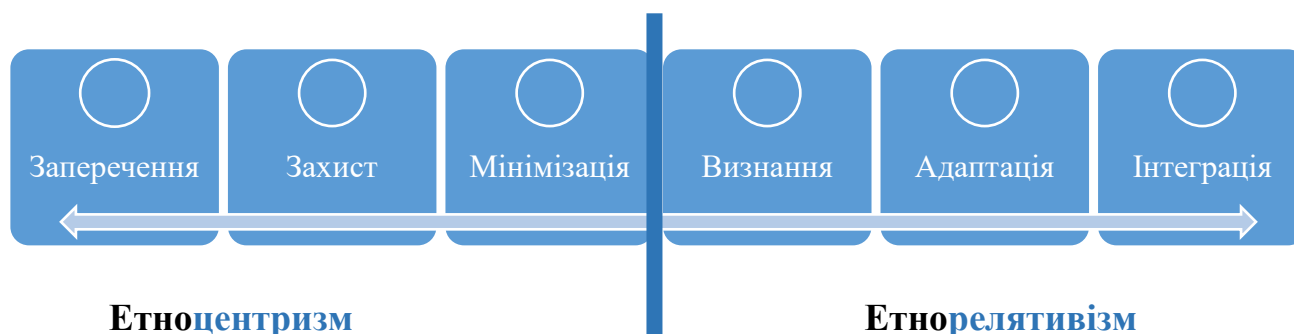
Узагальнюючи: (i) від заперечення до захисту: людина поступово усвідомлює культурні відмінності; (ii) від захисту до мінімізації: негативні судження деполяризуються і людина пізнає спільні риси культур; (iii) від мінімізації до прийняття: суб'єкт усвідомлює важливість міжкультурних відмінностей; (iv) від прийняття до адаптації: починається процес дослідження та заглиблення у іншу культуру; (v) від адаптації до інтеграції: суб'єкт розвиває емпатію до іншої культури.

Модель розвитку міжкультурної чутливості (DMIS) формує здатність людини до більш комплексного сприйняття відмінностей та розвиває те, що Беннетт назвав **міжкультурною чутливістю**.

Індивідуальне завдання

На якому етапі цієї шкали Ви знаходитесь? Ознайомтесь детально з цим матеріалом. Пам'ятайте, що кожен етап відображає наш досвід відмінностей. Вища позиція на шкалі не робить Вас кращою людиною, так само як нижча не свідчить про те, що Ви гірша людина.

Модель розвитку міжкультурної чутливості (DMIS)

Групове завдання

Поділіть студентів на групи по 3-5 осіб, залежно від розміру класу. Крок I. Студенти працюють індивідуально. Вони повинні допасувати твердження (два для кожного етапу) до етапу DMIS. Час: 5-10 хвилин. Крок II. Студенти обговорюють результати своєї роботи. Час: 10-15 хвилин. Наступний крок — знову Ваша черга очолити координовану дискусію.

Стадія заперечення	Стадія захисту	Стадія мінімізації
Стадія визнання	Стадія адаптації	Стадія інтеграції

- Всі великі міста однакові — багато будівель, занадто багато автомобілів, Макдональдс
- Хоча іноді я почуваюся у групах відстороненим/ною, я можу з відносною легкістю входити та виходити з них
- Ключ до добрих взаємин у будь-якій культурі — бути собою, автентичним і чесним
- Я знаю, що вони дуже стараються достосуватися до мого стилю, тому справедливо буде, якщо я спробую знайти компроміс
- Чим більше я розумію цю культуру, тим краще я володію мовою
- Ці люди не цінують життя так, як ми
- Я завжди намагаюся вивчити нову культуру перед поїздкою в нове культурне середовище
- У міжкультурному світі кожному потрібен міжкультурний спосіб мислення
- Я інтуїтивно розумію інших людей, незалежно від їхньої культурної приналежності
- Люди з інших культур мають відмінності, про які я раніше не замислювався/лася
- Завдяки моєму досвіду, я здатний/а успішно адаптуватися до будь-якої культури без особливих зусиль — я ніколи не відчував культурного шоку
- Я б хотів/ла відмовитися від своєї культурної приналежності та стати одним/однією із цих людей

Де можна знайти правильні відповіді? Натисніть [ТУТ](#) ☺

Частина III. Комунікація

Міжкультурна комунікація та постійне вдосконалення міжкультурних компетенцій є ключовими інструментами для проведення занять у міжкультурному середовищі.

Порозмовляймо спершу про вербальну комунікацію. Існує кілька стилів вербальної комунікації. Який з них кращий? Який правильний? Відповідь на ці запитання коротка: «Жоден». Для покращення ваших навичок комунікації та ефективнішого проведення занять в багатокультурному середовищі, Ви повинні знати різні стилі комунікації. Ці знання Вам потрібні для того, щоб вміти розпізнати свій стиль комунікації і потім визначити стилі комунікації своїх студентів. Важливо слухати саме те, що говорить людина, а не те, що ви очікуєте від неї почути.

Моделі комунікації
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Високий контекст: базується на непрямому спілкуванні. Розуміння важливості жестів, постави тіла, голосу та контексту. ➤ Низький контекст: спирається на відкриту комунікацію. Перевага віддається чітким і детальним інструкціям.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Пряме спілкування: під час конфлікту або необхідності переказати складне повідомлення, повідомлення передається чітко, незважаючи на ризик когось образити. ➤ Непряме спілкування: під час конфлікту або необхідності переказати складне повідомлення, зберігаються приємні, сердечні стосунки, незважаючи на ризик непорозуміння.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Афективність: виявлення емоцій у спілкуванні. Будування та підтримка особистих і соціальних контактів є важливими. ➤ Нейтральність: в комунікації важливі стислість, точність та дистанція.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Формальність - суворе дотримання протоколів і церемоніалу. ➤ Неформальність - перевага близькості та спонтанності.

Індивідуальне завдання

Які стилі комунікації ви представляєте? Будь ласка, запишіть свій вибір. Далі попросіть свого колегу по роботі визначити, який стиль комунікації, на його/її думку, ви представляєте. Ви згодні чи, можливо, не згодні його/її думкою? Подумайте, як це може вплинути на вашу здатність проводити заняття в міжкультурному середовищі.

Розгляньмо детальніше прямий та непрямий стилі спілкування.

Пряме спілкування:

- Співрозмовник інформує про свої справжні наміри безпосередньо у вербальному повідомленні
- Повідомлення не мають прихованого значення
- Критика зазвичай виражається відкрито та вільно - її не сприймають особисто
- Прозорість і ясність є ключовими
- Заохочення до відкритого і відвертого обговорення сприяє швидкому вирішенню проблеми
- Оцінка, як негативна, так і позитивна, виражається безпосередньо.

Непряме спілкування:

- Справжні наміри не виражаються вербально, про них можна дізнатися з контексту або на підставі невербальної комунікації
- Непрямі комунікатори зазвичай не виражають прямих висловлювань задля уникнення напруги або конфлікту
- Ввічливість і «збереження гідності», уникання заподіяння шкоди самоповазі іншої людини важливіші, ніж відверта відповідь
- Історії, метафори або образне мовлення можуть також призводити до непрямой конфронтації
- Оцінка, як негативна, так і позитивна, виражається посередньо.

Групове завдання

Запропонуйте студентам роботу в парах.

Крок I. Час на виконання завдання: 5 хвилин. Покажіть студентам речення: «Я б ніколи не сказав подрузі, що мені не подобається її сукня. Замість цього я б сказав/ла їй, що мені подобаються її туфлі, уникаючи згадки про сукню». Запитайте їх, чи це є прямий чи непрямий стиль спілкування. Попросіть їх також, щоб вони пояснили свій вибір.

Відповідь: Непряме спілкування. Ви можете додати до речення: «Вона б зрозуміла, що мені не подобається її сукня, тому що я про неї не згадав».

Крок II. Час на виконання завдання: 10 хвилин. Запропонуйте студентам співставити речення з прямим або непрямим стилем спілкування. Речення: «Це ще далеко не завершено»; «Я був/ла дещо здивований/а»; «Це цікава ідея»; «Я не знаю, як це зробити»; «Ми майже зробили це»; «Я був/ла засмучений/а»; «Мені не подобається ця ідея»; «Я зроблю все можливе». Попросіть також студентів визначити найбільш часто вживані фрази для прямого та непрямого стилів спілкування. Наступний крок: знову Ваша черга очолити координовану дискусію.

Відповідь:

Непряма комунікація: «Я був /ла децю здивований/а»; «Це цікава ідея»; «Ми майже зробили це»; «Я зроблю все можливе».

Пряма комунікація: «Я був/ла засмучений/а»; «Мені не подобається ця ідея»; «Це ще далеко не завершено»; «Я не знаю, як це зробити».

Настав час звернути увагу на невербальну комунікацію. Вона включає не тільки простір, міміку, жести, тон голосу, але й багато іншого! Ознайомтесь з зображенням нижче. З обережністю використовуйте та інтерпретуйте невербальну комунікацію. Вона може бути досить підступна!

Зоровий контакт

Eye contact

Жестикуляція

Gestures

Міміка

Facial expressions

Типи невербальної комунікації

Фізичний контакт

Physical contact

Постава

Posture

Особистий простір

Personal space

Індивідуальне завдання

Як Ви ставитеся до невербальної комунікації? Чи є вона важливою частиною ваших комунікаційних моделей? Запишіть свої відповіді. Потім запитайте своїх студентів або колег на роботі про Ваш стиль невербальної комунікації. Чи згодні Ви з їхньою думкою? Подумайте, як це може вплинути на Вашу здатність вести заняття в міжкультурному середовищі.

Групове завдання

Попросіть студентів працювати в групах по 3-5 осіб, залежно від розміру класу. Час на виконання завдання: 10-15 хвилин. Покажіть їм два розташовані нижче зображення і попросіть визначити поведінку, що вважається недоречною, а також пояснити, чому саме. Потім запитайте про кумедні історії з їхнього життя, пов'язані з невербальною комунікацією у різних культурах.

Відповідь: у деяких корейців поширена звичка закривати очі під час розмови, що дозволяє їм повністю зосередитися на вербальній комунікації з співрозмовниками. Проте інші народи можуть розцінити це як грубість. Вони що, заснули? Друге зображення відноситься до стилів привітань. У Кореї люди вітаючись досить часто видихають повітря, особливо в ситуації зі старшими особами. Серед деяких корейців також помахування рукою може вважатися ввічливим.

Джерело зображень: [Ugly Koreans Ugly Americans \(Cultural and behavioral differences between Koreans and Americans\) by Min Byoung-chul](#) [укр. Потворні корейці, потворні американці (Культурні та поведінкові відмінності між корейцями та американцями)] автор Мін Бьонг-чул]

Додаткові матеріали

- [Top Ten Tips for... Effective Cross-Cultural Communication](#) [укр. Десять основних порад для... ефективної міжкультурної комунікації]
- [How To Improve Cross-Cultural Communication in the Workplace](#) [укр. Як покращити ефективність міжкультурної комунікації на робочому місці]
- [How Do People Develop Cross-Cultural Communication Skills?](#) [укр. Як люди розвивають навички міжкультурної комунікації]
- [5 Key Strategies for Effective Cross-Cultural Communication](#) [укр. 5 ключових стратегій для ефективної міжкультурної комунікації]

Частина IV. Міжкультурні заходи

Я хотіла б запропонувати кілька активностей, які можна використовувати та протягом занять та з метою налагодження контакту в групі. Вони можуть бути також корисними під час навчального процесу у міжкультурному середовищі.

Номер 1. Факти та міфи про деякі країни. Вправи з використанням карток, створених Янгом Лю [анг. Yang Liu]. Серія піктограм Янг Лю "Meet" [укр. Зустріч]– це особистий проєкт, який

досліджує відмінності життя з різних перспектив і контекстів. [Схід зустрічає Захід](#). Завдання: допасуйте картки та поміркуйте, яку поведінку вони представляють.

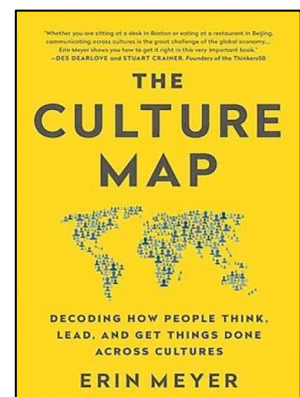
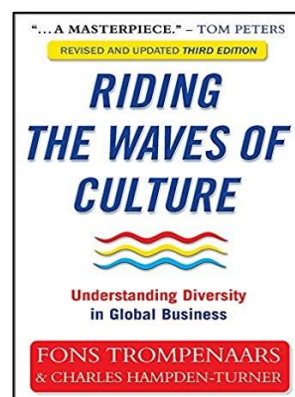
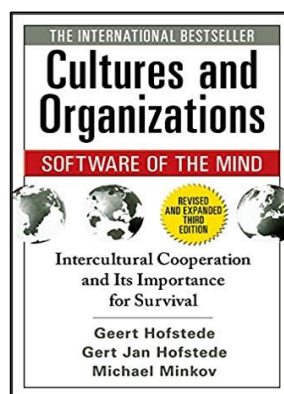
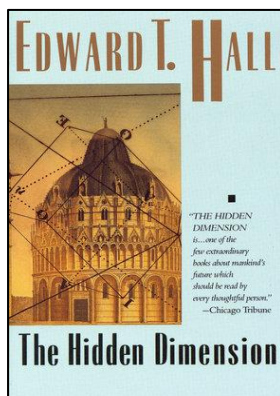
Номер 2. Чи Ви недостатньо обізнані про світ? Вправи, пов'язані з опитуванням, проведеним [Фондом Garminder](#). На веб-сайті Фонду Ви можете знайти квіз, він також доступний [тут](#). Можна також вибрати квіз, пов'язаний з [конкретною країною](#). Завдання: пройти квіз та обговорити результати. Запитайте про узагальнення та стереотипи.

Номер 3. Розповідь, вправа на підставі гральних кубиків з історіями. Результат залежить від того, які кубики будуть обрані. Існує багато різних варіантів, натисніть [тут](#) для перегляду. Завдання: розкажіть історію на основі картинок з гральних кубиків.

Номер 4. Словник, створіть свій міжкультурний словник. Це групова діяльність. Завдання: визначити кожне слово одним реченням. Ви можете вибрати будь-яке слово на ваш розсуд. Варіанти, приклади: відповідальність, довіра, чесність, терміновість, гнучкість, командна робота, залученість, кінцевий термін.

Частина V. Додаткова література

Найкращі дослідники у сфері міжкультурних досліджень:

Корисні сайти:

- [Hofstede Insights](#)
- [Trompenaars Hampden-Turner](#)
- [Erin Meyer](#)

На сайтах та в представленій літературі Ви знайдете багато корисних порад щодо проведення занять у міжкультурному середовищі. Будь ласка, пам'ятайте, що розвиток міжкультурних компетенцій — це безперервна подорож 😊 Покращення ваших навичок дозволить Вам проводити заняття у міжкультурному середовищі більш ефективно.